

Na Zachód patrz! Reorientacja Sił Zbrojnych Rosji na południowym kierunku strategicznym

Andrzej Wilk

Południowy Okręg Wojskowy (POW), terytorialnie najmniejsza z głównych jednostek administracyjnych Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, od rozpadu Związku Sowieckiego pozostaje jednym z najsilniejszych i najbardziej zaangażowanym w prowadzone przez państwo konflikty zbrojne. Ponościł główny ciężar obu wojen w Czeczenii i uderzenia na Gruzję w 2008 r., a obecnie – wraz z podległą mu Flotą Czarnomorską – główną odpowiedzialność za działania przeciwko Ukrainie i prowadzenie operacji militarnej w Syrii.

Do połowy tej dekady naturalnym teatrem i kierunkiem aktywności wojsk POW były Kaukaz, Turcja, Bliski Wschód i Iran. Konflikt z Ukrainą doprowadził do przesunięcia środka ciężkości POW do rejonów bezpośrednio graniczących z państwem ukraińskim i na okupowany Krym. Obserwowane od tego czasu zmiany w strukturze i dwukrotne wzmocnienie potencjału okręgu, zwłaszcza sformowanie nowej 8. Armii Ogólnowojskowej (AO) przy granicy z Ukrainą i rozbudowa zgrupowania na Krymie, świadczą o tym, że kierunek południowy przestał być traktowany priorytetowo. Zdecydowana większość jednostek POW przygotowuje się obecnie do działań na kierunku zachodnim. Głównym celem stała się Ukraina, ale w przypadku ewentualnego konfliktu na wschodniej flance NATO zadaniem wojsk okręgu będzie bezpośrednie wspieranie operacji w Europie Środkowej.

Korzenie strategicznego przeorientowania

Po istniejącym w latach 1918–2010 Północnokaukaskim Okręgu Wojskowym POW odziedziczył w zasadzie niezmienny obszar (jedyna zmiana to włączenie okupowanego od 2014 r. Krymu), a także – do wybuchu konfliktu z Ukrainą – strukturę. W porównaniu z pozostałymi okręgami wojskowymi armii rosyjskiej (Zachodnim, Centralnym

i Wschodnim), które powstawały z połączenia bądź podziału części wcześniej istniejących wojskowych jednostek administracyjnych, stanowi to ewenement i świadczy o wadze, jaką dowództwo Sił Zbrojnych FR nieprzerwanie przywiązywało do południowego kierunku strategicznego. Północnokaukaski OW był jednym z najsilniejszych okręgów wojskowych w czasach, gdy w Rosji istniało ich sześć, a Południowy OW pozostał takim, gdy ich liczba zmniejszyła się do czterech.

O utrzymaniu znaczącej pozycji POW zdecydowała przede wszystkim wprowadzona w 2010 r. zmiana w systemie dowodzenia Sił Zbrojnych FR. Dowództwa okręgów wojskowych przekształcono wówczas w połączone dowództwa strategiczne poprzez podporządkowanie im jednostek wszystkich dyslokowanych na obszarze okręgu rodzajów wojsk i sił zbrojnych z wyjątkiem strategicznych sił jądrowych. W rezultacie tego zabiegu dotychczasowy potencjał Północnokaukaskiego OW¹ w momencie utworzenia POW (Połączonego Dowództwa Strategicznego „Południe”) został zwiększony o siły Floty Czarnomorskiej (FCz) i Flotylli Kaspijskiej (FK). Tym samym POW jest i w dającej się przewidzieć perspektywie pozostanie jedynym okręgiem wojskowym, w którego podporządkowaniu znajdują się dwa zgrupowania operacyjne Marynarki Wojennej FR².

” O rozbudowie potencjału Południowego Okręgu Wojskowego zdecydowało zaangażowanie armii rosyjskiej przeciwko Ukrainie.

Początkowo utworzenie POW nie pociągnęło za sobą żadnych zmian odnośnie do kierunku i obszaru działania ani planów rozbudowy jego potencjału innych niż zwiększenie poziomu uzbrojenia i modernizacji technicznej. Istniejące związki operacyjne (armie) oraz podporządkowane dowództwu okręgu bazy wojskowe (ekwiwalenty brygad zmechanizowanych) w Armenii i na okupowanych terytoriach Gruzji (w ramach tzw. republik Abchazji i Osetii Południowej) tworzyły zgrupowanie wystarczające do kontrolowania sytuacji militarnej i bezpośredniego reagowania na ewentualny niekorzystny dla Rosji rozwój tejsze na południe od masywu Kaukazu.

¹ Jej trzon stanowiły 49. i 58. Armia Ogólnowojskowa (AO) oraz 4. Armia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej (AWLiOP).

² Pierwotnie w analogicznej sytuacji znalazł się Zachodni OW, któremu podporządkowano Floty Bałtycką i Północną, jednakże już w 2015 r. w oparciu o Flotę Północną sformowano Połączone Dowództwo Strategiczne „Północ” (tzw. Arktyczne), a od 2021 r. z północnej części Zachodniego OW oraz leżących na Oceanie Arktycznym wysp wcześniej wchodzących w obszar Centralnego i Wschodniego OW zostanie utworzony Północny (Arktyczny) Okręg Wojskowy.

Prowadzona od 2013 r. rozbudowa potencjału na kierunku europejskim obejmowała początkowo wyłącznie Zachodni OW. O włączeniu w ten proces POW zdecydował rozwój sytuacji militarnej w Donbasie w sierpniu 2014 r., gdzie Rosja doprowadziła do bezpośredniego starcia zbrojnego z armią ukraińską. Niepowodzenie operacji odwrwania od Ukrainy jej południowych i wschodnich obwodów (w propagandzie rosyjskiej tzw. Małorosji) za pomocą tworzenia i wspierania ruchów separatystycznych, okrzepnięcie Sił Zbrojnych Ukrainy oraz ukształtowanie pozycyjnej linii frontu w Donbasie uświadomiły dowództwu, że ewentualny konflikt zbrojny na pełną skalę wymaga posiadania w rejonach przygranicznych stałego i silnego zgrupowania.

Rozbudowa zgrupowania na kierunku ukraińskim

Do zwiększania swojej obecności militarnej na okupowanych terytoriach Ukrainy – Krymie i części Donbasu (formalnie zarządzanej przez separatystów z tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republik Ludowych) – Rosja przystąpiła niezwłocznie po ich opanowaniu. Do września 2014 r. i zawartego wówczas pierwszego z długiej serii rozejmów wzmacnianie jej obecności wojskowej na Półwyspie Krymskim i we wschodnich obwodach Ukrainy nie miało charakteru stałej obecności i wiązało się wyłącznie z możliwością dalszej eskalacji działań zbrojnych, do poziomu regularnej wojny rosyjsko-ukraińskiej włącznie. W operacji uczestniczyły nie tylko jednostki POW, lecz także pododdziały (m.in. w charakterze „zielonych ludzików”) z pozostałych okręgów wojskowych.

Już jesienią 2014 r. wszelkie działania w zakresie utrzymania rosyjskiej obecności wojskowej i rozbudowy potencjału militarne go na zajętych terenach podporządkowano dowództwu POW, przy czym zgrupowanie tworzone na Krymie znalazło się w gestii podległej POW FCz, a to w okupowanej części Donbasu – tzw. Donieckiej i Ługańskiej Milicji Ludowych. Formacje zbrojne separatystów

nie stanowią tematu niniejszego opracowania³, lecz należy pamiętać, że od początku istnienia są one strukturami operacyjnymi podległymi POW (dowództwo okręgu znajduje się w nieodległym Rostowie nad Donem), który stanowi dla nich naturalne i jedyne zaplecze⁴.

Od rozpadu Związku Sowieckiego na Krymie nieprzerwanie stacjonował trzon rosyjskiej Floty Czarnomorskiej, przy czym jej skupione w okolicach Sewastopola komponenty lądowy i powietrzny były stosunkowo nieliczne. W większości tworzyły je samodzielne pododdziały rodzajów wojsk i służb, z jedynym związkiem taktycznym w postaci 810. Brygady Piechoty Morskiej. O ile ranga półwyspu dla morskiego komponentu FCz nie uległa zmianie po 2014 r., o tyle obserwowana po jego aneksji przez Rosję rozbudowa potencjału lądowego i powietrznego prawdopodobnie przekroczyła wskaźniki z czasów sowieckich.

Należy przy tym pamiętać, że przed rozpadem ZSRR rola zgrupowania na Krymie polegała wyłącznie na osłonie FCz, natomiast do jego obecnych zadań należy również zorganizowanie pomocniczego kierunku działań w konflikcie zbrojnym z Ukrainą (z rozwinięciem ofensywy w pasie nadmorskim włącznie). Świadczy o tym sformowanie w lutym 2017 r. 22. Korpusu Armijnego, w którego skład weszły wyłącznie nowe jednostki (tzn. formowane od 2014 r.), ze 126. Brygadą Zmechanizowaną Obrony Wybrzeża na czele. Nie obejmuje on jednostek bezpośrednio odpowiedzialnych za osłonę i wsparcie bazy w Sewastopolu i morskiego komponentu FCz (tę część zgrupowania również znacząco zwiększono).

³ Przede wszystkim z powodu utrzymywanych przez Rosję różnic organizacyjno-technicznych pomiędzy nimi a regularnymi formacjami Sił Zbrojnych FR, a nie kwestii formalnych. W tzw. Donieckiej i Ługańskiej Milicjach Ludowych – mimo zasilania ich przez kadry armii rosyjskiej i uzupełniania z rosyjskich magazynów – utrzymywane są pozory odrębności, głównie w zakresie wyposażenia (notabene ułatwia to organizowanie przez separatystów zbrojnych prowokacji).

⁴ Analogicznie należy postrzegać relacje pomiędzy Południowym OW a formacjami zbrojnymi separatystycznych Abchazji i Osetii Południowej, przy czym w republikach tych stacjonują dodatkowo regularne jednostki POW.

Organizacja i rozbudowa potencjału wojskowego na okupowanym Krymie stanowiła pierwszą, choć nie największą i nie najważniejszą zmianę wynikającą ze strategicznego przeorientowania POW. Za posunięcie bez precedensu w skali całej armii rosyjskiej należy uznać sformowanie, w dużej mierze od podstaw, 8. AO – największego z utworzonych w ostatnich latach związków operacyjnych Sił Zbrojnych FR. Jej trzon stanowi 150. Dywizja Zmechanizowana (DZ) – jeden z dwóch pierwszych w posowieckiej Rosji związków taktycznych formowanych od początku w strukturze czasu wojny⁵, tzn. z etatowymi czterema pułkami ogólnowojskowymi. Ponadto 150. DZ, mająca w składzie dwa pułki czołgów, jest obecnie najcięższą dywizją zmechanizowaną w armii rosyjskiej. Wraz z pozostałymi związkami taktycznymi oraz samodzielnymi oddziałami i pododdziałami szczebla armijnego 8. AO stała się w krótkim czasie drugim pod względem potencjału związkiem operacyjnym POW, nieznacznie ustępującym 58. AO.

” Za posunięcie bez precedensu w skali całej armii rosyjskiej należy uznać sformowanie 8. Armii Ogólnowojskowej.

Aby 8. AO mogła możliwie szybko uzyskać zdolność operacyjną, początkowo jej tworzenie odbywało się kosztem odpowiedzialnej w pierwszym rzędzie za działania na Kaukazie 49. AO. Do 8. Armii przesunięto z niej m.in. dwie z czterech brygad zmechanizowanych (33. Brygada Zmechanizowana, jedna z dwóch w Siłach Zbrojnych FR specjalnie przygotowywanych do działań w terenie górzystym, stała się podstawą dla 150. DZ). W międzyczasie 8. AO zasilono brygadą artylerii, której brakowało w tym związku operacyjnym. W wyniku przekształceń 49. AO stała się relatywnie najsłabszą z trzech armii ogólnowojskowych POW. Chociaż w dłuższej perspektywie nie można wykluczyć rozbudowy jej struktur, to obserwowane zmiany potwierdziły tezę, że kierunek południowy przestał być w planach operacyjnych Połu-

⁵ Wraz z 90. Dywizją Pancerną Centralnego OW – obie jednostki utworzono 1 grudnia 2016 r. Aktualnie wszystkie rosyjskie dywizje – istniejące i nowo formowane – przyjmują strukturę wojenną, tzn. czteropułkową.

dniowego OW traktowany priorytetowo, a środek ciężkości całego – wciąż nominalnie południowego – kierunku strategicznego przesunął się na zachód. Świadczy o tym nie tylko tryb formowania 8. Armii, lecz także zmiany zachodzące w trzecim związku operacyjnym POW – 58. AO – przystosowujące ją do działań w charakterze drugiego rzutu na kierunku ukraińskim⁶.

Mimo że głównym zadaniem podległej dowództwu POW Floty Czarnomorskiej pozostaje od 2015 r. wsparcie rosyjskiego kontyngentu w Syrii, zmiany w jej komponencie morskim stanowią kolejny element wskazujący na przygotowanie do działań w Europie. W ciągu ostatnich pięciu lat liczba bojowych okrętów nawodnych FCz wzrosła dwukrotnie, a podwodnych sześciokrotnie (punktem wyjścia był jeden okręt podwodny), przy czym wszystkie wprowadzane do służby fregaty, korwety raketowe i okręty podwodne przenoszą pociski manewrujące Kalibr. Oznacza to, że ich głównym zadaniem w przypadku konfliktu zbrojnego w regionie nadczarnomorskim stało się bezpośrednie wspieranie operacji powietrzno-lądowych (w zasięgu kalibrów znajdują się nie tylko Ukraina i nadczarnomorskie państwa NATO, lecz także cała Europa Środkowa). Przed 2014 r. FCz nie miała w ogóle takich zdolności.

Południowy Okręg Wojskowy A.D. 2020

Uwzględniając przedstawioną wyżej rozbudowę struktur i tworzenie nowych jednostek POW, a także profesjonalizację kadr oraz modernizację techniczną, należy przyjąć, że jego potencjał w ciągu sześciu lat zwiększył się co najmniej dwukrotnie (szczegółowe porównanie zob. Aneks). Okręg dysponuje obecnie czterema ogólnowojskowymi związkami operacyjnymi – trzema armiami i jednym korpusem Wojsk Lądowych, a także jedną armią Sił Powietrzno-Kosmicznych oraz

⁶ Technicznym przejawem przygotowywania POW do działań w warunkach tzw. Wielkiej Równiny Europejskiej stało się masowe wyposażanie 150. DZ w najnowocześniejszy seryjnie produkowany bojowy wóz piechoty – BMP-3. To podstawowy bojowy wóz piechoty w 8. AO i 58. AO, a POW jest użytkownikiem największej liczby tego typu pojazdów w armii rosyjskiej (co najmniej 480 sztuk).

flotą i samodzielną flotyllą Marynarki Wojennej. W porównaniu z pierwszą połową obecnej dekady liczba żołnierzy zwiększyła się w czasie pokoju z 70 tys. do ponad 100 tys. (nie licząc załóg okrętów Floty Czarnomorskiej i Flotylii Kaspijskiej)⁷. Proste porównanie ilościowe nie oddaje jednak tego, jak dalece wzrosły możliwości ofensywne zgrupowania Sił Zbrojnych FR na wciąż nominalnie południowym kierunku strategicznym. W jednostkach liniowych znajduje się blisko 800 czołgów, ponad 2,5 tys. bojowych wozów opancerzonych, ponad 2 tys. jednostek artylerii kalibru 100 mm i powyżej, 240 samolotów bojowych oraz 130 śmigłowców bojowych i wsparcia bojowego⁸.

” Potencjał ofensywny Południowego Okręgu Wojskowego w ciągu sześciu lat zwiększył się co najmniej dwukrotnie.

Flota Czarnomorska i Flotylija Kaspijska dysponują łącznie ponad 70 okrętami nawodnymi (nie licząc jednostek pomocniczych) i 6 podwodnymi (wszystkie we FCz)⁹. Stopień przezbrojenia jednostek w nowe bądź gruntownie zmodernizowane uzbrojenie i sprzęt wojskowy oscyluje pomiędzy 70% (tzn. zgodnie z poziomem założonym w aktualnie finalizowanym Państwowym Programie Uzbrojenia na lata 2011–2020) a 100% (np. w przypadku brygad raketowych wyposażonych w systemy Iskander oraz sformowanej *de facto* od podstaw brygady okrętów podwodnych)¹⁰.

Pod względem poziomu uzawodowienia oraz aktywności szkoleniowej POW nie odbiega od pozostałych okręgów wojskowych¹¹. Jego specyfiką jest stosunkowo wysoki odsetek ćwiczeń przeprowadzanych na poligonach w rejonach górz-

⁷ Wyliczenia szacunkowe własne na podstawie liczby i struktury jednostek.

⁸ Wyliczenia własne na podstawie Южный военный округ (www.milkvkaz.com) oraz danych Ministerstwa Obrony FR i informacji agencyjnych (TASS, Interfax).

⁹ Wyliczenia własne na podstawie www.milkvkaz.com – Черноморский флот РФ, Каспийская флотилия РФ – oraz danych Ministerstwa Obrony FR i informacji agencyjnych (TASS, Interfax).

¹⁰ M.in. Поступление современной техники в войска ЮВО, Красная звезда, 25.05.2020.

¹¹ Poborowi stanowią 20% liczących nieco ponad 1 mln żołnierzy SZ FR i ich odsetek jest porównywalny we wszystkich okręgach wojskowych.

stych, przy czym – z racji wspomnianego wyżej strategicznego przeorientowania – nie dominują już one w programach szkolenia. Południowy OW stał się natomiast liderem w zakresie organizacji ćwiczeń połączonych z udziałem formacji lądowych, morskich i powietrznych, przy czym zdecydowana większość z nich ma miejsce w basenie Morza Czarnego i w regionach nadczarnomorskich (głównie na Krymie i Kubaniu).

” Organizowane ćwiczenia wskazują, że głównym przeciwnikiem Południowego Okręgu Wojskowego jest armia ukraińska.

Poza zakończeniem formowania nowych i rozwijania do etatów czasu wojny już istniejących jednostek (głównie 8. AO) zapowiedziano sformowanie kolejnych dwóch dywizji, przy czym żadna z nich nie będzie nakierowana na działania na Kaukazie. Rozwinięcie do szczebla dywizji 19. Brygady Zmechanizowanej (BZ) z 58. AO już się rozpoczęło i brakuje wyłącznie oficjalnego potwierdzenia, że 19. Dywizja Zmechanizowana została odtworzona¹². Formowanie kolejnej dywizji, najprawdopodobniej na bazie 20. BZ z 8. Armii¹³, powinno się rozpocząć najpóźniej w 2021 r. Nowe związki taktyczne należy traktować jako uzupełnienie pierwszo- i drugorzutowej armii Południowego OW do poziomu umożliwiającego osiągnięcie nad armią ukraińską przewagi umożliwiającej względnie samodzielne przygotowanie i przeprowadzenie operacji militarnej przeciwko Ukrainie.

Wnioski

W ciągu sześciu lat środek ciężkości POW przesunął się z Kaukazu do rejonów bezpośrednio graniczących z Ukrainą i na okupowany Krym. Okręg nie utracił swojej tradycyjnej roli – ugrupowania przygotowanego do prowadzenia działań na Kaukazie Południowym, jednak kierunek rozbudowy jego potencjału świadczy o tym, że przestał być on traktowany priorytetowo. Głównym kierunkiem operacyjnym dla (nominalnie) Południowego OW stał się kierunek zachodni. Ugruntowaniem strategicznego przeorientowania POW będzie zapowiadana dalsza rozbudowa jego sił.

Przedsięwzięcia szkoleniowe, począwszy od strategicznych ćwiczeń dowódczo-sztabowych Kaukaz-2016, jednoznacznie wskazują, że głównym celem dla wojsk POW i ich przeciwnikiem jest Ukraina (należy podkreślić, że w 2016 r. okręg nie dysponował jeszcze potencjałem umożliwiającym ewentualną operację militarną przeciwko temu państwu, gdyż formowanie 8. AO i 22. KA dopiero się rozpoczynało). Mimo że zakończenie formowania nowej struktury POW, zwłaszcza dwóch nowych dywizji, jest kwestią co najmniej dwóch najbliższych lat, za jej pierwszy poważny sprawdzian należy traktować zaplanowane na wrzesień br. strategiczne ćwiczenia dowódczo-sztabowe Kaukaz-2020. Kryptonim przedsięwzięcia można obecnie odczytywać w najlepszym razie jako przejaw przywiązania do tradycji. Niezależnie bowiem od tego, na które poligony wyjadą wówczas jednostki POW i jak będą brzmiały oficjalne komunikaty, głównym celem pracy sztabów będzie symulacja operacji militarnej przeciwko Ukrainie, a żołnierzy – starcia z armią ukraińską.

¹² Г. Дзапаров, *Во Владикавказе прошла первая репетиция парада Победы*, Iryston.tv, 17.06.2020, www.iryston.tv.

¹³ И. Сафронов, А. Никольский, *Новая мотострелковая дивизия укрепит группировку на границе с Украиной*, Ведомости, 22.03.2020, www.vedomosti.ru. Według części źródeł rozważane jest także rozwinięcie dywizji na bazie 136. BZ, jednak za każdą wątpliwość w takie rozwiązanie należy uznać dyslokację (Dagestan) i fakt, że jednostka ta była od początku – jeszcze w ZSRR – sformowana jako brygada. 19. BZ i 20. BZ powstały na bazie zredukowanych dywizji o tej samej numeracji.

Aneks

Tabela 1. Zmiany liczebności związków operacyjnych i taktycznych Wojsk Lądowych, Wojsk Powietrzno-Desantowych oraz Wojsk Lądowych i Brzegowych Marynarki Wojennej (formacje ogólnowojskowe i wsparcia) w podporządkowaniu Południowego Okręgu Wojskowego w latach 2014–2020 (stan na początek roku)

	2014 (w tym na kierunku ukraińskim)	2020 (w tym na kierunku ukraińskim)	Uwagi
Związki operacyjne			
armia ogólnowojskowa	2 (0)	3 (1)	
korpus armijny	0	1 (1)	
Związki taktyczne			
dywizja zmechanizowana	0	2 (1)	w 2020 r. rozpoczęto formowanie 19. DZ
dywizja desantowo- -szturmowa	1	1	
brygada zmechanizowana	11	9 (2)	trzy brygady posłużyły jako podstawa do rozwinięcia 42. DZ i 150. DZ
brygada piechoty morskiej	1 (1)	1 (1)	
brygada desantowo- -szturmowa	1	1	
brygada Specnaz	3	3 (1)	
brygada artylerii	1	2	
brygada artylerii rakietowej	1	1	
brygada rakietowa	2	3 (1)	
brygada rakietowa obrony powietrznej	3	4 (1)	
brygada rakietowa obrony wybrzeża	1	2 (1)	istniejący w 2014 r. związek taktyczny to mieszana brygada artylerijsko-rakietowa
brygada rozpoznawcza	1	2 (1)	
pułk czołgów (w dywizji)	0	2 (2)	
pułk zmechanizowany (w dywizji)	0	5 (2)	
pułk desantowo- -szturmowy (w dywizji)	2	2	
pułk piechoty morskiej	0	1	
pułk artylerii (w dywizji/korpusie)	1	3/1 (1/1)	
pułk przeciwlotniczy (rakietowy)	2	5 (2)	w składzie korpusu, dywizji lub bazy
pułk rakietowy obrony wybrzeża	0	1	

Tabela 2. Zmiany liczebności związków operacyjnych i taktycznych Sił Powietrzno-Kosmicznych i Lotnictwa Morskiego Marynarki Wojennej w podporządkowaniu Południowego Okręgu Wojskowego w latach 2014–2020 (stan na początek roku)

	2014	2020	Uwagi
Związki operacyjne			
armia wojsk lotniczych i obrony powietrznej	1	1	
Związki taktyczne			
dywizja lotnicza	2	3	
dywizja obrony powietrznej	1	2	
brygada lotnictwa armijnego	0	1	
pułk lotnictwa bojowego	5	9	w składzie dywizji lub samodzielny
pułk śmigłowców	2	3	w składzie dywizji lub samodzielny
pułk raketowy	3	5	w składzie dywizji

Tabela 3. Zmiany liczby bojowych okrętów nawodnych i okrętów podwodnych Marynarki Wojennej w podporządkowaniu Południowego Okręgu Wojskowego w latach 2014–2020 (stan na początek roku)

	2014	2020	uwagi
Flota Czarnomorska			
krążownik	1	1	
fregata	2	5	
korweta raketowa	2	7	w budowie kolejnych 11 jednostek
okręt desantowy	6	6	
okręt podwodny	1	6	
Flotylla Kaspijska			
fregata	2	2	
korweta raketowa	1	4	